

# Proposta cursos 5è i 6è de primària

## Bloc 1: Cultura científica

### 1.1 Iniciació a l'activitat científica

- Redacció de preguntes investigables que orientin el disseny de recerques científiques pròpies de manera sistemàtica i genuïna. [ESS]
- Realització de petites recerques i experiments tant guiats com oberts amb un cert grau de complexitat procedimental o analítica i d'una manera progressivament més precisa i sistemàtica per controlar i reduir els errors experimentals.
- Familiarització amb i selecció i ús autònom dels instruments de mesura adequats per investigar científicament un fenomen, incloent-hi instruments que són "caixes negres" i no sabem com mesuren (voltímetres, sonòmetres, detectors de partícules, termòmetre d'infraroig, baròmetre...).
- Registre i representació automàtica de dades de manera ordenada i precisa, per iniciar-se en la selecció del tipus de representació gràfica de dades més adient amb fulls de càlcul i altres programes d'anàlisi de dades.
- Comprensió del marge d'error i reflexió sobre el rang de fiabilitat de les mesures.
- Ús precís i situat del llenguatge científic per compartir dissenys experimentals fiables i reproduïbles, elaborar hipòtesis clares i verificables, i comunicar i argumentar resultats clarament interpretables de les dades recollides en els contextos adients.
- Valoració de les aportacions que podem aprofitar de diferents ciències a l'hora de fer front a reptes i problemes actuals.
- Anàlisi de situacions històriques o actuals en què el coneixement científic de les ciències naturals o socials ens permet comprendre millor i prendre decisions més informades davant fenòmens complexos, sigui a favor o en contra del sentit comú o la tradició. [ESS]
- Diferenciació entre l'activitat científica de comprendre els fenòmens naturals i l'activitat de l'enginyeria de trobar solucions amb enginy, en què ambdues activitats es donen en un context històric, social i cultural que afecta qui, com i per què es fan.
- Revisió crítica dels biaixos que dificulten l'accés igualitari de tothom als estudis i les professions relacionades amb les ciències.

## 1.2 La vida al nostre planeta

### Ecosistemes

- Identificació de xarxes tròfiques i relacionar el paper dels descomponedors (cucs, mosques, microorganismes...), amb el cicle de la matèria dintre d'un ecosistema. [MATÈRIA]
- Anàlisi de l'impacte de l'activitat humana sobre el medi ambient (usos de recursos, contaminació, gestió de residus, urbanització, agricultura...) i proposta argumentada de possibles canvis eficients i eficaços. [REPTES] [CÍVICA] [ECOSOCIAL]

### Cos humà

- Identificació de les cèl·lules com a receptors que capten els estímuls i envien la informació al cervell, que elabora una resposta motora (sistema locomotor) o sensorial.
- [ESS]
- Relació entre l'anatomia i la funció dels principals òrgans reproductius i els processos que s'hi produeixen. [ESS]
- Explicació de les diferents etapes del creixement i desenvolupament dels éssers humans.
- Observació i posada en comú dels canvis físics, mentals i emocionals que es produeixen en la pubertat. [ESS]
- Relació entre les característiques genètiques (d'alguns animals) i les de l'ésser humà.
- Reconeixement de la diversitat sexual a partir de les diferències entre identitat de gènere, expressió de gènere, sexe biològic i orientació sexual. [REPTES]
- Reflexió sobre com al llarg del temps i en diferents cultures s'han entès i tractat de manera diferent la sexualitat humana i l'etapa de la pubertat. [LLIÇONS] [CÍVICA]
- Reconeixement de la dimensió biopsicosocial del nostre benestar, per entendre que certes condicions socials poden agreujar o millorar el nostre benestar físic i emocional, i viceversa. [ECOSOCIAL]
- Diferenciació entre hàbits i relacions saludables, no saludables, perjudicials o tòxics, de dependència, i abusius.
- Valoració dels propis hàbits i relacions, i com es relacionen amb el propi benestar i malestar biopsicosocial.
- Consens de mesures per millorar el benestar de totes les persones de la classe, tenint en compte les diferents circumstàncies. [CÍVICA]

## 1.3 Matèria, forces i energia

### Moviment i forces

- Anàlisi comparativa de desplaçaments reals d'acord amb un sistema de referència oficial, l'espai recorregut, el temps consumit i el ritme o velocitat amb què es recorre cada etapa. [ESS]
- Anàlisi qualitativa de la velocitat de diferents moviments/desplaçaments amb comparació qualitativa i mesura quantitativa en unitats convencionals (km/h i m/s).
- Reflexió sobre la força de la gravetat com a força d'interacció a distància entre la Terra i tots els cossos a prop seu, que ens atreu cap a terra. [ESS]
- Experimentació amb la força d'empenta de l'aire, que, segons la forma dels objectes i la seva massa, pot arribar a sostenir-los.
- Experimentació sobre la flotació amb control de variables exhaustiu per a la construcció empírica del concepte de densitat. [ACTIVITAT CIENTÍFICA] [ESS]
- Observació que la llum del Sol està formada per diferents tipus de llum o colors i transporta energia.
- Representació funcional o modelització del comportament del so com a procés de transferència d'energia que requereix un medi en diferents formats.
- Representació funcional o modelització del comportament de la calor com a procés de transferència d'energia que requereix contacte entre objectes a diferent temperatura.
- Experimentació amb l'electricitat electroestàtica per treballar la idea de càrregues a la matèria.
- Construcció de circuits elèctrics senzills (un element resistor) i complexos (més d'un element resistor, interruptor) amb pila, cables i bombeta. [ESS]  
[PROJECTES]
- Diferenciació entre fonts d'energia renovables i no renovables, així com respecte a la seva contribució en l'emissió de contaminants o l'escalfament del planeta. [ESS] [ECOSOCIAL]
- Identificació dels canvis que aprofitem en cada font d'energia, per vincular l'inici de la gran majoria de les cadenes energètiques a la Terra a l'energia que ens envia i ens ha enviat el Sol. [ECOSOCIAL]
- Identificació experimental de propietats físiques dels materials, en concret la densitat —com ara la relació entre massa i volum i la seva relació amb la flotabilitat— i també la conductivitat o no de la calor i elèctrica, la dilatació, i alguna propietat química, com l'acidesa, l'oxidació o la combustió. [ESS]
- Observació i descripció de propietats dels gasos (tenen massa, ocupen un espai —i, per tant, tenen una densitat que és diferent per a cada gas—, es dilaten, es poden comprimir, etc.).
- Avaluació de la petjada ecològica a l'escola en relació amb els usos de diferents materials, als residus que es generen i a com s'eliminen / es reciclen. [ESS] [ECOSOCIAL]

- Identificació experimental de canvis en l'estat inicial i final de materials d'ús quotidià en mesclar-los entre si, en escalfar-los, etc., distingint si són reversibles o irreversibles. **[ESS]**
- Explicació d'algun canvi que s'observa en els materials, imaginant que estan formats per partícules que interaccionen i s'ajunten, se separen, es mouen a més o menys velocitat, es reordenen...
- Anàlisi de l'ús que es fa dels materials d'ús quotidià i argumentació sobre com es poden minimitzar els residus que es generen, i plantejar propostes d'actuació concretes —personals i col·lectives— per aplicar a l'escola, a casa i al barri. **[ESS]** **[ECOSOCIAL]**

## Bloc 2: Tecnologia i digitalització

### 2.1 Digitalització de l'entorn personal d'aprenentatge

- Selecció informada d'eines i recursos digitals a partir de la seva utilitat, limitacions i aplicació real en diferents contextos d'aprenentatge.
- Identificació funcional dels dispositius digitals més adients per a cada tasca, amb criteris de drets humans, consciència ecosocial i finalitat educativa.
- Utilització responsable dels dispositius i aplicacions digitals de l'aula i del centre respectant les normes de seguretat, la convivència i l'ús compartit.
- Coneixement operatiu del maquinari i programari utilitzat habitualment, amb progressiva autonomia i resolució d'incidències bàsiques.
- Adopció d'hàbits crítics i responsables en la gestió i manteniment dels dispositius digitals, amb consciència de l'impacte ambiental i social de l'ús de la tecnologia.
- Planificació prèvia de cerques a partir de preguntes clares, paraules clau i ús guiat d'operadors lògics per optimitzar els resultats.
- Aplicació autònoma de criteris de fiabilitat per valorar fonts digitals i identificar interessos, autoritat, actualitat i intencionalitat comunicativa.
- Discriminació crítica d'informació rellevant i exclusió d'informació innecessària, repetitiva, dubtosa o parcialment manipulada. **[REPTES]**
- Reinterpretació i organització estructurada de la informació trobada mitjançant eines digitals.
- Respecte per la propietat intel·lectual, citació adequada de les fonts utilitzades i evitar el plagi en produccions pròpies. **[LLIÇONS]**
- Aplicació de normes de convivència digital, amb ús de fórmules de cortesia, respecte pels torns i empatia en canals digitals escolars.
- Expressió clara i adequada en textos digitals, adaptant el registre al destinatari.
- Prevenció de conflictes digitals mitjançant una actitud de respecte, escolta i responsabilitat en les comunicacions en línia. **[CÍVICA]**

- Reconeixement de conductes inadequades com la burla, la marginació o la difusió de continguts sense consentiment, i concreció de propostes d'actuació davant d'aquestes.
- Participació activa i segura en espais i comunitats d'aprenentatge virtuals, i valorar la col·laboració i el diàleg com a eines per créixer digitalment.
- Recollida sistemàtica de dades mitjançant eines digitals o analògiques.
- Emmagatzematge ordenat de les dades obtingudes en suports físics o digitals garantint-ne l'accessibilitat i conservació tenint en compte les normatives de protecció de dades.
- Organització coherent de la informació mitjançant estructures clares per facilitar-ne la consulta i el tractament.
- Representació gràfica de dades a través de recursos digitals com diagrames, gràfics o histogrames.
- Anàlisi i interpretació de les dades representades, i desenvolupament d'habilitats de lectura crítica i presa de decisions basada en evidències.
- Valoració de la seguretat com un dret i una responsabilitat compartida en l'ús de les tecnologies a l'escola i a casa. **[CÍVICA]**
- Creació i ús segur de contrasenyes robustes, amb comprensió dels riscos associats a compartir dades personals o accedir a espais no segurs.
- Identificació de perills digitals com el robatori d'identitat, el ciberassetjament o el rastreig publicitari i coneixement d'estratègies de prevenció.
- Protecció activa de la identitat digital pròpia i aliena mitjançant pràctiques com tancar sessions, actualitzar antivirus o revisar permisos.
- Coneixement i ús responsable dels drets i deures digitals, incloent-hi la privadesa, la llibertat d'expressió i la responsabilitat legal en l'entorn virtual. **[CÍVICA]**

## 2.2 Projectes de disseny i pensament computacional

- Identificació de les fases del pensament computacional en reptes simples: aplicació d'ordres i seqüències bàsiques per a la resolució d'un problema senzill
- Reconeixement de les fases en les quals s'ha dividit un procés o problema quotidià per fer-lo més simple. **[ESS]**
- Experimentació amb tecnologies digitals programables senzilles (programació per blocs...).
- Identificació i aplicació de les fases del pensament computacional en reptes simples: descomposició d'un repte en parts més senzilles, reconeixement de patrons i elaboració de seqüències per a la resolució del problema o la creació d'un producte.
- Identificació d'un procés o problema quotidià i descomposició en fases més simples. **[ESS]**
- Experimentació amb tecnologies digitals programables prèvies a la codificació algorítmica (programació amb moviments/fletxes i colors...).

- Aplicació de les fases del pensament computacional en reptes complexos: descomposició del repte en parts més senzilles, reconeixement de patrons i elaboració de seqüències per a la resolució del problema o la creació d'un producte.
- Descomposició d'un procés o problema quotidià o abstracte en fases simples com a estratègia de resolució. [ESS]
- Identificar la recursivitat en diferents processos. [ESS]
- Experimentació amb tecnologies digitals programables i reconèixer les estructures algorítmiques bàsiques (seqüencial, condicional, iterativa).
- Interpretació i reproducció de les accions (moviment, so...) a partir d'ordres seqüencials programades per d'altres.
- Utilització de materials, objectes, eines i recursos analògics i digitals (plataformes digitals d'iniciació a la programació, robòtica educativa...) adequats per a la consecució del projecte.
- Identificació dels materials que formen part dels objectes. [MATÈRIA]
- Relació de les propietats que tenen els materials amb els seus usos en els objectes del nostre entorn. [MATÈRIA]
- Reconeixement dels objectes del voltant com ara tecnologies (analògiques o digitals, programables o no programables...) que hem dissenyat les persones amb el propòsit que serveixin per solucionar un problema o cobrir una necessitat humana. [ESS]
- Reconeixement de les funcions que tenen les tecnologies de què estem envoltats.
- Ús d'eines quotidianes (per exemple, tisores, tornavís, clau anglesa...) amb suport i seguint normes bàsiques d'ús, higiene i seguretat. [ESS]
- Reconeixement de diferents eines digitals (els ordinadors, les impressores 2D i 3D, els robots...) i com ens poden ajudar a prototipar i materialitzar els nostres prototips.
- Utilització i selecció de materials, objectes, eines (simuladors, editors de programació per blocs) i recursos analògics i digitals (senyors i actuadors, programes de disseny 2D i 3D...) adequats per a la consecució del projecte.
- Experimentació i comparació de diferents materials quotidians (els plàstics, de construcció, metalls, papers, teixits, combustibles...) per a la selecció del que té les millors característiques per al disseny d'un objecte. [MATÈRIA]
- Identificació de materials (per exemple, plàstic, metall...) en diversos objectes i anàlisi de les similituds i diferències en l'ús.
- Anàlisi de diferents tecnologies senzilles que hem dissenyat les persones per solucionar un problema o cobrir una necessitat identificant-ne la funció, les parts, les formes i les funcions que tenen aquestes parts i els materials que s'han utilitzat per construir-les. [ESS]
- Exploració i representació d'un objecte o sistema analògic senzill incloent-hi la descripció de les seves parts, les formes, funció i materials d'aquestes. [ESS]

- Identificació i anàlisi de l'evolució de diferents tecnologies amb la mateixa funció i classificació d'aquestes, culturalment i històricament, i imaginar com podrien ser en el futur. **[LLIÇONS DEL PASSAT]**
- Identificació i representació d'un objecte o sistema analògic (per exemple, seqüència d'operadors mecànics que combinen engranatges i molles), incloent-hi la descripció de les parts, les formes i els materials.
- Ús d'eines especialitzades bàsiques (per exemple, tornavís, serjant o tenalles) del taller amb supervisió i seguint les normes bàsiques d'ús, higiene i seguretat. **[ESS]**
- Seleccionar i utilitzar amb suport i quan sigui necessari eines i recursos digitals (ordinadors, programes d'edició de vídeo i imatge, les impressores 2D i 3D, els robots...) que ens permetin desenvolupar el nostre projecte.
- Selecció i utilització de materials, objectes, eines (simuladors, editors de programació per blocs) i recursos analògics i digitals (sensors i actuadors, programes de disseny 2D i 3D...) adequats per a la consecució del projecte.
- Experimentació, anàlisi i relació dels usos que fem de materials quotidians (els plàstics, de construcció, metalls, papers, teixits, combustibles...) amb les seves propietats i el seu impacte mediambiental. **[MATÈRIA]**
- Comparació i identificació de les similituds i diferències que tenen les tecnologies més complexes en relació amb com solucionen una necessitat o problema (les parts que tenen, les formes i funcions d'aquestes parts i els materials que han utilitzat per construir-les).
- Comprensió de l'impacte de les tecnologies en la societat, l'economia i el medi ambient en diferents moments històrics i diferents cultures. **[LLIÇONS]**
- Anàlisi i representació d'un objecte analògic o digital complex (per exemple, amb circuits elèctrics), incloent-hi la descripció de les parts, les formes, les funcions i els materials. **[ESS]**
- Ús de diferents eines especialitzades (per exemple, tornavís, serjant, serra de mà, tenalles...) i identificar de quina manera cada una ens ajuda en el desenvolupament/prototipatge del nostre projecte.
- Coneixement i aplicació de les normes bàsiques d'ús, higiene i seguretat per a l'ús d'eines. **[ESS]**
- Disseny i ús quan sigui necessari d'eines i recursos digitals (ordinadors, impressores 3D, editors d'imatge...) que ens permetin desenvolupar el nostre projecte.
- Aplicació de manera guiada i col·laborativa de les fases del projecte de disseny: empatitza, defineix, idea, prototipa i avalua. En el context de desenvolupar una tecnologia que soluciona un problema.
- Identificació d'un problema senzill i delimitació de quina part concreta del problema solucionarem de manera col·laborativa i guiada.
- Disseny d'un prototip d'objecte analògic senzill i identificació de les parts i quin és el problema o necessitat que cobreix. **[ESS]**
- Avaluació de la solució provant la proposta per saber si funciona i plantejar possibles millores.

- Comunicació d'una proposta de disseny als companys utilitzant diferents formats (oral, escrit, maquetes...).
- Identificació i aplicació de les fases del projecte de disseny: empatitza, defineix, idea, prototipa i avalua per donar resposta a una necessitat concreta. En el context de desenvolupar un artefacte que soluciona un problema i justificar-ne la necessitat.
- Identificació d'un problema i delimitació de quina part concreta del problema solucionarem i justificació amb arguments personals de la seva necessitat. [ESS]
- Identificar quines limitacions de materials i eines tenim a l'abast per desenvolupar el projecte utilitzant criteris personals i socials [ESS] [MATÈRIA]
- Comparació de les idees de dissenys de tecnologies amb altres tecnologies.
- Prototipatge i materialització de manera guiada d'un artefacte analògic, i identificació de les parts de què està format i la necessitat que cobreix.
- Disseny de diferents proves per avaluar les propostes, fer canvis i avaluar-ne la millora. [ESS]
- Comunicació de la proposta de disseny i les decisions preses a altres persones utilitzant diferents formats (oral, escrit, amb taules, gràfics, dibuixos, maquetes).
- Planificació i aplicació de les fases del projecte de disseny: empatitza, defineix, idea, prototipa i avalua per donar resposta a una necessitat concreta. En el context de planificar i desenvolupar un artefacte que solucioni un problema i justificar-ne la necessitat.
- Identificació d'un problema i delimitació de quina part concreta solucionarem, i justificació de la seva necessitat amb els coneixements construïts anteriorment i els arguments personals. [ESS]
- Identificació de les potencialitats i limitacions de material i eines que tenim a l'abast per desenvolupar el nostre projecte utilitzant criteris ètics, de valors, de sostenibilitat... [ESS] [MATÈRIA]
- Anàlisi de diferents dissenys de tecnologies per identificar les característiques clau. [ESS]
- Prototipatge, prova, disseny i millora d'una tecnologia analògica o digital senzilla i explicació de les seves parts, de la funció de cada peça i de la necessitat de tot l'objecte. [ESS]
- Disseny i proves sistemàtiques i successives que permetin avaluar les propostes per parts i en conjunt, i permetin fer canvis i optimitzar la solució. [ESS]
- Identificació dels possibles canvis i millores per a l'optimització del disseny fet. [ESS]
- Comunicar la proposta de disseny, les decisions preses i les experimentacions fetes a altres persones utilitzant diferents formats (oral, escrit, amb taules, gràfics, dibuixos, maquetes, recursos digitals...).

## Bloc 3: Societat i territoris

### 3.1 Reptes del món actual

- Classificació de les roques segons l'origen. El cicle de les roques. [ESS]
- Representació de l'interior de la Terra [ESS]
- Aproximació a com es mouen les plaques que formen l'escorça terrestre i la relació amb els volcans i terratrèmols.
- Explicació de com canvia el relleu degut a dinàmiques internes, incidint en com es produeixen els volcans i els terratrèmols. [ESS]
- Relació entre els canvis a la Terra i els riscos que comporten
- Classificació de les roques segons l'origen. El cicle de les roques. [ESS]
- Representació de l'interior de la Terra. [ESS]
- Aproximació a com es mouen les plaques que formen l'escorça terrestre i la relació amb els volcans i terratrèmols.
- Explicació de com canvia el relleu degut a dinàmiques internes, incidint en com es produeixen els volcans i els terratrèmols. [ESS]
- Relació entre els canvis a la Terra i els riscos que comporten.
- Reconeixement dels elements que influencien la diversitat de paisatges. [ESS]
- Relació entre la diversitat geogràfica i els problemes i reptes de l'entorn. [ESS]
- Diferenciació entre els mapes polítics i els físics, identificant la representació de les fronteres o els elements de relleu, a través dels colors o les corbes a nivell. [ESS] [CÍVICA]
- Valoració del tipus de representació més adequat per a cada ús.
- Creació de representacions d'espais i paisatges en diferents formats, d'acord amb les necessitats del context. [DIGITALITZACIÓ]
- Identificació dels factors que expliquen que en un mateix moment de l'any el clima sigui diferent en diferents parts del nostre país i del món. [ESS]
- Exploració de les relacions entre clima, paisatges i ecosistemes [ECOSISTEMES]
- Explicitació de l'impacte del canvi climàtic [ECOSOCIAL]
- Reconeixement de les variables demogràfiques més rellevants: taxes de natalitat, mortalitat i migració. [ESS]
- Relació de les variables principals per analitzar les dinàmiques de creixement o decreixement de la població a diferents escales.
- Anàlisi de dinàmiques demogràfiques a partir de gràfics circulars, lineals i piràmides de població.
- Valoració dels reptes vinculats a la densitat de població, l'envelliment de la població, la urbanització i desruralització, la renaturalització urbanística, les migracions climàtiques i la gentrificació. [ESS] [CÍVICA]

- Imaginació de futurs desitjables amb relació a les dinàmiques demogràfiques, que posin el benestar i la garantia dels drets de tota la població al centre. **[ECOSOCIAL]**
- Relació entre les unitats territorials i les administracions públiques de referència. **[ESS]** **[CÍVICA]**
- Relació entre els serveis públics, les administracions dels quals depenen, l'abast territorial que tenen i els drets que garanteixen.
- Identificació dels mecanismes de participació ciutadana en els territoris i les administracions, i de les situacions que la dificulten. **[CÍVICA]**
- Vinculació amb entitats i agents locals des del centre educatiu, per entendre el seu rol i enfortir les relacions comunitàries.
- Ubicació de les fases de la cadena productiva d'elements d'ús quotidià, des de l'accés a les matèries primeres fins al postconsum. **[ESS]**
- Identificació de conceptes clau com l'exportació, importació, divisa, externalització, inversió, deute, explotació i zona de sacrifici.
- Valoració dels territoris i sectors econòmics implicats en la cadena, les seves condicions laborals i la garantia o vulneració dels drets humans. **[ESS]**
- Valoració de les conseqüències amb relació a les desigualtats entre països, les desigualtats socials, de gènere, el treball i l'explotació infantils i els impactes ambientals.
- Relació entre alguns conflictes bèl·lics de l'actualitat i l'extracció de matèries primeres.
- Revisió de referents mediàtics, culturals, laborals, etc.
- Identificació de biaixos de gènere, classe i racialització en aquests referents.
- Anàlisi de les causes i les conseqüències d'aquests biaixos en l'àmbit personal i social.
- Qüestionament del binarisme i identificació de les seves conseqüències en la formació de les identitats, la manera que tenim de relacionar-nos i d'entendre el món. **[ESS]**
- Revisió dels impactes en les expectatives i la construcció de les identitats, per plantejar accions i actituds que els reverteixin.

### 3.2 Lliçons del passat

- Reflexió sobre la necessitat d'establir períodes històrics per ordenar i interpretar els grans canvis i continuïtats de la història de la humanitat.
- Ubicació i caracterització dels períodes clàssics de la història europea, així com qüestionament d'aquesta periodització des d'una perspectiva global de la humanitat. **[ESS]**.
- Relació entre etapes i fets històrics usant criteris temporals i causals, a partir de l'anàlisi de l'evolució d'algun fenomen socialment rellevant.
- Ús d'eines i fonts diverses per interpretar els fets en el seu context.

- Reflexió sobre el pas del temps i la seva periodització com una manera de comprendre i valorar els canvis i continuïtats de les societats, i de projectar diferents imaginaris de futur. [ESS]
- Anàlisi d'informació rellevant de diverses fonts històriques per interpretar què va passar, qui hi va intervenir, quan, on i per què.
- Comparació de fonts diverses sobre un mateix fet per identificar punts de vista diferents o complementaris i per preguntar-se pels punts de vista que poden faltar. [ESS]
- Interpretació del paper de les diferents persones i agents en aquell context: la seva situació, les necessitats i els interessos, i les accions individuals i col·lectives que van causar els esdeveniments. [ESS]
- Construcció de relats sobre esdeveniments històrics a partir de les fonts interpretades.
- Valoració del paper de les persones com a protagonistes de la història, tant en accions individuals com col·lectives. [ESS]
- Identificació de mètodes bàsics d'investigació històrica.
- Selecció d'una problemàtica actual rellevant present a l'entorn proper o global. [REPTES]
- Formulació de preguntes d'investigació i hipòtesis per entendre'n les causes i l'evolució històrica al llarg de les diferents èpoques.
- Cerca d'informació i anàlisi de fonts diverses per establir connexions entre el passat i el present.
- Creació de relats històrics argumentats, que expliquin com l'estudi del passat ajuda a entendre i afrontar els desafiaments actuals. [ESS]
- Presentació i valoració del procés de cerca destacant què han après sobre el passat i com això ajuda a entendre millor el present i imaginar el futur.
- Reconeixement dels col·lectius invisibilitzats al llarg de la història i superació dels biaixos culturals, de gènere, d'edat i de poder.
- Anàlisi dels moviments socials de resistència i lluites per la defensa dels drets d'aquests col·lectius en diferents moments històrics. [ESS] [CÍVICA]
- Comprensió de la situació actual d'aquests grups i identificació d'avenços i reptes pendents.
- Reflexió crítica sobre els factors que perpetuen la invisibilització i la desigualtat. [ESS] [REPTES] [CÍVICA]
- Projectió de futurs possibles, en què l'alumnat imagini i proposi accions per avançar cap a una societat més justa i sense desigualtats. [REPTES] [CÍVICA]
- Comparació de les implicacions socials i polítiques d'un sistema democràtic i d'un sistema dictatorial. [ESS] [CÍVICA]
- Identificació d'alguns sistemes dictatorials del present i del passat emfasitzant la dictadura franquista. [CÍVICA]

- Identificació de les causes socials, polítiques i econòmiques que van afavorir la presa de decisions per a la instauració de la democràcia espanyola, així com de les implicacions de l'aprovació de la Constitució. [CÍVICA]
- Valoració crítica dels canvis socials, polítics i institucionals vinculats a la Transició democràtica, analitzant els assoliments i limitacions de la democràcia actual i connectant passat i present per abordar reptes contemporanis. [CÍVICA]
- Exploració de formes actuals i futures de participació ciutadana, en què l'alumnat imagini i proposi com pot exercir el seu paper actiu en la vida pública i en la defensa dels drets col·lectius. [CÍVICA]
- Anàlisi crítica de les expressions artístiques actuals per comprendre com aborden temes socials, polítics i ambientals del món contemporani.
- Reconeixement de l'evolució dels llenguatges i formats artístics, i observació com la tecnologia, la globalització i els canvis socials transformen la creació i la recepció de l'art.
- Reflexió sobre les desigualtats de gènere en l'art, reconeixement de l'aportació de dones i col·lectius minoritzats i anàlisi com l'art pot qüestionar rols, estereotips i sistemes de poder. [REPTES]
- Valoració de l'art com a eina de participació i transformació social, identificació de les seves intencionalitats i promoció d'una actitud activa, empàtica i responsable. [ESS] [CÍVICA]
- Identificació d'elements del patrimoni natural i cultural de l'àmbit local, territorial i mundial.
- Comprensió de la importància del patrimoni com a element clau per a la identitat col·lectiva, la memòria històrica, la conservació de la biodiversitat i l'equilibri ecològic, i reconeixement que el patrimoni és una construcció social que reflecteix valors, decisions i punts de vista diversos. [ESS] [REPTES]
- Reconeixement dels problemes socials o socioambientals que posen en risc el patrimoni i de les iniciatives per a la seva protecció.
- Reconeixement dels reptes i possibles futurs associats a aquest problema.
- Planificació i implicació en accions concretes i projectes col·laboratius amb impacte real per enfrontar o resoldre els problemes identificats. [CÍVICA]

### 3.3 Alfabetització cívica

- Reconeixement dels drets humans, dels infants i dels drets legiscats fonamentals. [ESS]
- Relació de les lleis, els serveis, les institucions i les entitats amb els drets que garanteixen.
- Identificació de situacions en què els drets són vulnerats en situacions personals i en problemes socials, així com els mecanismes per denunciar-ho.
- Reflexió sobre les condicions i les situacions que afavoreixen la garantia o la vulneració dels drets. [REPTES]
- Compromís en la defensa dels drets de manera col·lectiva.

- Reconeixement de la naturalesa multidimensional i interseccional de les identitats.
- Reconeixement de les diversitats en l'entorn proper i al territori català i espanyol. [ESS]
- Valoració de la península Ibèrica i el Mediterrani com a espais de riquesa i diversitat cultural i lingüística al llarg de la història. [ESS] [LLIÇONS] [REPTES]
- Identificació de les intencions i els impactes dels prejudicis i discursos d'odi que promouen i reproduïxen discriminacions en l'entorn.
- Compromís i participació en la desarticulació de discursos d'odi i en la defensa dels drets humans.
- Reflexió sobre les diferents maneres de gestionar i resoldre els conflictes.
- Valoració de les diferents vivències, experiències, opinions i interessos al voltant d'un conflicte.
- Valoració de les diferents vies de resolució dels conflictes que s'emmarquin dins la no-violència i la cultura de la pau, dins paràmetres ètics i de garantia dels drets humans.
- Identificació de les diferents formes de violència per a construir una cultura de la pau i la no-violència orientada a la justícia social. [ESS]
- Caracterització del sistema democràtic i dels sistemes de presa de decisions, organització, representació. [ESS]
- Diferenciació entre els sistemes democràtics i els sistemes dictatorials o règims totalitaris. [ESS]
- Relació entre el funcionament de la democràcia en l'organització social i en l'organització administrativa.
- Identificació dels òrgans dels poders executiu i legislatiu a l'àmbit municipal, autonòmic i estatal. [ESS]
- Reconeixement del caràcter plurinacional de l'Estat espanyol, per entendre el paper d'organismes que, més enllà de les administracions, vetllen per drets específics, com els lingüístics. [ESS]
- Reflexió sobre la diversitat i la pluralitat, i sobre el funcionament del sistema de partits per articular la diversitat ideològica.
- Identificació de l'Estat espanyol com una monarquia parlamentària. [ESS]
- Ubicació de l'Estat espanyol com un estat membre de la Unió Europea.
- Identificació del rol de la Unió Europea i del Consell d'Europa i reconeixement de programes específics propers a l'entorn.
- Reflexió crítica sobre el paper de les organitzacions supraestats en la prevenció i la resolució de conflictes, en la promoció de la cultura de la pau i de la defensa dels drets humans a tot el món.

### 3.4 Consciència ecosocial

- Ubicació de l'inici del canvi climàtic antropogènic en el context històric d'industrialització i globalització. [LLIÇONS]
- Relació entre els canvis en la temperatura i els efectes en la meteorologia, la hidrosfera, la geosfera, en la biodiversitat i en la qualitat de vida de les espècies, a escala local i a escala global. [ESS]
- Valoració crítica de les relacions desiguals entre les responsabilitats i les afectacions del canvi climàtic, especialment en les vulneracions de drets humans.
- Reflexió sobre les implicacions del negacionisme climàtic, l'activisme climàtic i la declaració de l'emergència climàtica a l'hora de plantejar mesures de mitigació i adaptació. [CÍVICA]
- Valoració de propostes de transició ecosocial a partir d'identificar els drets humans pels quals vetllen. [CÍVICA]
- Reflexió sobre l'ecodependència com a condició humana que compartim amb la resta d'éssers vius. [ECOSISTEMES]
- Ubicació de la petjada ecològica com una eina per calcular els impactes ambientals de les activitats quotidianes a partir dels recursos que usem i els residus que generem. [MATÈRIA]
- Identificació dels recursos, els residus i les cadenes de processos necessaris per a les nostres activitats quotidianes. [MATÈRIA]
- Reconeixement de les persones i els agents que intervenen en aquests processos, per valorar les condicions socials i laborals que tenen. [REPTES]
- Anàlisi crítica de les desigualtats socials i territorials (països del Nord Global i del Sud Global) amb relació a la petjada ecològica i al deute ecològic, per comprometre's amb la justícia global. [CÍVICA]
- Reconeixement que els recursos de la Terra són limitats, així com els seus diferents ritmes de renovació o producció.
- Identificació dels nou límits del planeta i de la seva situació actual.
- Relació entre les actituds i les activitats que exploten els recursos naturals i les que exploten persones.
- Valoració de cultures, tradicions i models que tenen cura dels recursos naturals i de les persones.
- Imaginació de futurs possibles que respectin els límits del planeta i garanteixin els drets humans.
- Valoració de les desigualtats com a condicionants en la garantia dels drets humans i la cobertura de necessitats bàsiques. [CÍVICA]
- Identificació d'algunes causes econòmiques que provoquen polarització de desigualtats en les societats capitalistes. [ESS] [CÍVICA]
- Valoració dels serveis, les entitats i les iniciatives que vetllen per la reducció o la desaparició de les desigualtats.

- Recerca d'experiències i models econòmics i de societat sense desigualtats en la distribució de la riquesa.
- Projecció d'una societat i d'un sistema econòmic que no provoquin desigualtats i en què es pugui garantir la justícia social i ambiental. **[CÍVICA]** **[REPTES]**
- Identificació d'un problema social o socioambiental rellevant. **[REPTES]**
- Ubicació de la problemàtica en l'àmbit global i local.
- Relació entre el problema escollit i un ODS.
- Identificació dels agents i els interessos que dificulten la consecució de l'ODS.
- Valoració d'accions concretes orientades a la consecució de l'ODS i la resolució del problema.
- Reflexió sobre les maneres que tenim de cuidar-nos i de vetllar pels drets humans de tota la societat.
- Reconeixement del sistema d'impostos com un mecanisme col·lectiu per abastir-nos de serveis i espais per garantir el benestar i els drets de la població.
- Identificació dels serveis i els espais públics, així com de les diferents maneres de recaptar impostos. **[ESS]**
- Valoració crítica dels discursos i els debats públics relacionats amb els impostos, la seva pujada o baixada, l'evasió o l'objecció.
- Participació en la presa de decisions sobre els recursos públics (pressupostos participatius, pressupostos escolars...) i en l'ús i la gestió responsable dels serveis públics.
- Identificació de les dinàmiques econòmiques com l'obtenció de recursos per cobrir necessitats.
- Comprensió i valoració crítica del paper que tenen els diners i el sistema financer en la nostra societat.
- Ubicació dels sectors econòmics en els processos d'extracció, transformació, comercialització o atenció a les persones.
- Valoració de les aportacions o els prejudicis socials i els impactes socioambientals de diferents activitats econòmiques, i de les responsabilitats que tenen les empreses, les administracions i les persones consumidores.
- Comprensió i posicionament en alguna controvèrsia propera vinculada a les activitats econòmiques.